

ket nyújtson az alkotás természetéről, magáról a versről, funkciójáról, vers és olvasó kapcsolatáról. Mindezt — egy teljes poétika anyagát — tömören, közérthető és vonzó formában kell elmondania és öt ív terjedelemben. Nem könnyű feladat, s ez a könyv nem is tud vele teljes sikerrel megbirkózni. Hibái nyomatékkaal igazolják, hogy a tudományos alapvetést az ismeretterjesztő művek sem nélkülözhetik. Benedek Marcell könyvének szerkezeti zavaraiiban, az általa nyújtott ismeretek szervesiten egymásutánjában ez a hiány ütökzik ki.

Nem tud mire építeni, mert lemond költő és vers lényegének beható jellemzéséről. Nem különíti el a lírikust s a lírát a drámától és az epikától. Nem vázolja — még nagyvonalakban sem — a verset tápláló érzések típusait. Pedig ott, ahol erről óhatatlanul szót kell ejtenie — az első fejezetben —, volna is alkalma jellemezni a futó hangulattól az erős, tartós és mély indulatokig terjedő élménytípusokat, a morális erőkket, műveltséggel, politikával, filozófiával való átítatódás, ill. élménydúsítás lehetőségeit. Van ugyan a könyvnek egy fejezete (A költő világa), melyben a költői szeméremről, a hangulatról, mint a vers egyik forrásáról, a világszemléletről és a társadalmi haladást szolgáló költészettről van szó, de ez a fejezet — problémáiban és gondolataiban egyaránt — eléggé ötletszerű. Emellett a könyv utolsó fejezete ez, holott amiről szó van benne az mind az alkotásfolyamat verselőtti szakaszához tartozik. Valahol ott, a verselőtti fejezetekben volna helyén beszélni az érlelés problémájáról is. Innét bizonyára evidensebben lehetne továbbhaladni a tárgyiasítás formái ill. eszközei felé. Kevésbé ismétlődés adódna, és a társadalmi haladást legmerészebben, legközvetlenebbül munkáló költészetet nem kellene a könyv utolsó fejezetében tárgyalni, mereven elszakítva így a költészet egészétől.

Növeli a zavart, hogy az egyes fejezeteken belül a poétika szempontjait szerencsétlenül keresztezik az irodalomtörténet szempontjai. Különösen a képekről szóló fejezetben van ez így. A fejlődés elvének érvényesítése csak helyesíthető volna, ha a könyv a képek anyagának, az érzékelés szféráinak, a társítások természetének, a képfejlesztés technikájának változásait bemutatva tárná elénk a történelmi folyamatot. A változó formák mögött munkáló tartalomra így is lehetne utalni. Ehelyett inkább egy-egy nagy költő képeinek adekvátságát demonstrálja a szerző. Azt pl., hogy milyen találó képekben öltött testet Arany szemérme, Vajda gögje stb. Ady esetében is több szó esik eszmevilága tartalmairól, mint szimbólumai poétikai jellegzetességeiről. Az előadás oldottsága akönyv második felében bizony olyan mérvű, hogy

az irodalomtörténeti közhelyek folyamatából szilárd stilisztikai ismereteket kifogni nagyon nehéz.

E hibákat két jogos szempont rossz keveredése okozza. Sajnos, érthetlenebbek is adódnak. Nem értjük pl., mért kell a gondolatritmust a verstan végén — a rím, a refrén s az alliteráció után — tárgyalni. Ötletszerűek a világirodalmi utalások is és az is, hogy a nyelvről írott fejezetben csak a jelzőkről és az igékről van szó, s hogy a ritmusfajták bemutatásánál — Adyt kivéve — a könyv teljessen mellőzi a XX. sz.-i lírát, holott másutt Radnótiig és Illyés Gyuláig is elmegy példákért.

A részletekben azonban sok megbízható ismeretet nyújt ez a könyv. A szakembert ezért joggal érdekelheti, mi az, ami az utóbbi évek munkáiból immár a poétika igazságává érett. Sajnos, kevéssel kell beérnünk. Bizonyos pl. hogy a metafora, allegória és a szimbólum jellemzése alaposabb, pregnánsabb lett volna Horváth János újonnan megjelent tanulmányainak felhasználása révén. A nyelv és stílus tárgyalásánál néhány új monográfiánk szempont-gazdagságát hiányolhatjuk, a stílusirányokra történő utalásoknál a nemrég lezajlott viták tanulságait. Azt is reméltük, hogy ritmikánk e századi állapotának néhány fontos vonását is sikerül végre meggyőző törvényekbe iktatni. Erre sem került sor.

A szakembert tehát szomjan hagyja Benedek Marcell könyve, a nagyközönségnek pedig nem nyújt szervesen összefüggő, szilárd ismereteket. Kétségtelen azonban, hogy csaknem mindent érint s mindenről mond valami okosat, amiről e tárgykörben beszélni lehet. Ezért hibái ellenére is hasznos munka. Nem leereszkedve oktatja olvasóit, de kezüket fogva halad velük célja felé. Előítéleteket oszlat: régieket és újakat. Arra nevel, hogy a formában mindig az emberi megnyilatkozást keresse és értse az olvasó, hogy a művet e kettő szoros egységének akarja és tudja felfogni. Úgy adja meg a költő rangját, hogy nagysága ellenére társunknak érezhesük, s a mű titkairól is úgy beszél, hogy kedvet ébreszt behatolni ebbe a titokba. Kár, hogy erre a vállalkozásra nem készít fel alaposan.

Kiss Ferenc

Tudományos diákköri dolgozatok. 1958/59.
Szerkesztők: Tóth Dezső és Nacsády József.
Szegei Tudományegyetem. 100 l. (Kézirat gyanánt.)

A kötetben helyet kapó írások, melyek a magyar irodalom legkülönbözőbb területeivel foglalkoznak, a diákköri dolgozatok sajátos erényeit és fogyatékosságait mutatják. Jellemző rájuk az ötletek gazdag sziporkázása,

de legtöbbjük hijával van a tudományos igényű anyagfeltárásnak és módszerességnek.

A gyűjtemény legvitathatóbb írása Bíró Ferencé a felvilágosodás kori fordítási irodalom néhány kérdéséről. A szerző arra az eredményre jut, hogy az egykorú szabad fordítások a nacionalizmus teljes diadalra jutását jelentették, holott inkább arról beszélhetünk, hogy ezek a fordítások a felvilágosodás *haladó* eszméinek a magyar társadalmi és művelődési viszonyokhoz alkalmazkodó terjesztését biztosították. — Bárdos Pál tanulmánya Gábor Andor eszmei fejlődését vizsgálja a marxizmusig. Sajnos, a meg lehetőségen szerény dokumentumanyagot felmutató dolgozat nem tudja megoldani feladatát. Elsősorban azért nem, mert elvi kiindulási pontja helytelen; a polgári racionalista gondolkodás ugyanis csak egyik út a marxizmus racionalizmusához. — Nem sok novumot hoz Csepelényi Lajos dolgozata sem, amely Juhász Gyula és Móra Ferenc állásfoglalását vizsgálja a Tanácsköztársaság idején.

A kötet két legjobb tanulmánya a régi magyar irodalommal foglalkozik. Kosjár Márton módszeres elemzéssel kíséreli bebizonyítani, hogy Rimay epicédiuma volt a Zrínyiász egyik irodalmi előzménye. Kár, hogy Rimay jelentőségét ő sem tudja kellően felmérni, mert figyelmen kívül hagyja az epicédium irodalmi ihletőjét, a Darholcz-féle elógiumgyűjteményt, melyben még nyoma sincs a Rimaynál megtalálható epozsi méretű mitológiai keretnek, a nemzeti hősnek stb.

Kovács Sándor Iván írása átdolgozott formában a Filológiai Közlönyben is megjelent. A gondosan megírt tanulmány érdeme, hogy nagy filológiai apparátussal feltárta Szepsi Csombor Mártonnak a gdanski humanistákkal való szerves kapcsolatát. A szerző következtéseivel és eredményeivel a legtöbb esetben egyetértünk, bár néhány részletvonalkozásban akad kifogásolni való. Így érthetetlen, hogy nem kísérel megmagyarázni, miért tért el Szepsi Csombor Márton a magyarországi vándordíjak megszokott útvonaltól, s — bár példaképéhez, Molnár Alberthez hasonlóan ő is Németországba tartott —, miért Gdanskon keresztül igyekezett célja felé. Véleményünk szerint ebben a következő indítékok játszottak közre. Először is: tudjuk, hogy Csombor Liszkai Bálint deákkal indult el lengyelországi útjára, s Varsóban egy ideig Liszkai Pálnál időzött, aki — neve alapján — az író útítársának rokona volt. Feltehető tehát, hogy már előre az ő támogatásában bízva indult Gdansk felé. Másodszor: Szenczi 1613/15-ben Magyarországon

járt, s többek közt Göncön is megfordult, ahol ekkor Szepsi Csombor tartózkodott. Lehet, hogy itt találkoztak, amire Molnárnak Csomborra gyakorolt és a későbbiekben még részletezendő hatása a bizonyíték. Szenczi viszont kapcsolatot tartott fenn a gdanski humanistákkal. Így lehetséges, hogy Csombor figyelmét ő irányította Gdanskra.

Kovács dolgozatának egyik következtetése az, hogy Csomborban a Szenczi által *felébresztett* utazási szenvedélyt a gdanski B. Schachmann *tudatosította*. Erről azonban aligha lehet szó, mert — mint az *Europica Varietas* bevezetéséből kiderül —, az író már Magyarországról előre kigondolt úti tervvel és célokkal indult el. S hogy Schachmannról futólag több helyen is megemlékezett, ez csak azzal magyarázható, hogy az, mint gazdag polgár, valószínűleg támogatta őt. De helytelen Kovács fentebbi következtetése Szenczi jelentőségének kisebbítése miatt is. Csomborra tett hatása ugyanis egész lengyelországi és gdanski tartózkodása alatt kimutatható. Így nem lehet véletlen, hogy Koprzywnicából menet egy — a Molnár által szerkesztett és 1614-ben kiadott *Lusus Poetici* darabjaira emlékeztető — versikét írt, valamint az sem, hogy Szenczihez hasonlóan (vö. Keplerrel való viszonyát) érdeklődéssel fordult a természettudományok felé, gondoljunk csak az asztrológusokról elejtett megjegyzésére, vagy arra, ahogy Copernicusról írt stb. Vagyis Schachmannak — Molnárhoz viszonyítva — elenyészően csekély szerepe volt Csombor fejlődésében.

Meggyőzőbb viszont Kovács dolgozatának következő része, amelyben azt igyekszik igazolni, hogy az olasz származású, Gdanskban elhunyt Bonifacio könyvtára szolgáltatta Csombor olvasmányainak és később felhasznált forrásainak nagy részét. Legfeljebb amiatt lehetnek aggályaink, hogy két hónap alatt aligha lehetett mind elolvasni a Kovács által felsorolt műveket, tekintve, hogy több közülük olasz nyelvű volt. Márpedig Csombor maga mondja, hogy nem nagyon tudott ezen a nyelven. Így, ha a szerző nézetét mégis elfogadjuk, fel kell tételeznünk, hogy Csombor már Gdanskba érkezése előtt tudott valamit olaszul. Arra azonban Kovács már nem felel meg, miért is fordult Csombor érdeklődése e nyelv felé. Szepsi Csombor Göncön találkozhatott Szenczivel, aki 1596-ban megjárta Olaszországot, mind nyelvét, mind humanistáit jól ismerte. Így lehetséges, hogy Csombort ő ösztönözte az olasz nyelv elsajátítására. Ez azonban csak pusztán feltevés.

Havas László